

Język polski

Grażyna i Jacek KULESZOWIE

Program nauczania języka polskiego

w klasach IV–VI
szkoły podstawowej

**Wyspy
szczęśliwe**

© Copyright by Wydawnictwo Edukacyjne Wiking Sp.j.

Projekt okładki i opracowanie graficzne: Andrzej Bogusz

Skład: Andrzej Bogusz, Katarzyna Poprawska-Borowiec

Korekta: Anita Mielczarek

ISBN 978-83-88323-48-5

Wrocław 2012

Wydanie pierwsze

Korespondencję i zamówienia prosimy kierować pod adresem:

Wydawnictwa Edukacyjne WIKING

54-618 Wrocław, ul. Słonimska 23

tel./fax: 71 374 20 64, 71 351 60 33

infolinia: 801 358 008

Kontakt za pomocą mediów elektronicznych:

e-mail: wydawnictwa@wiking.com.pl

strona internetowa: www.wiking.com.pl

Program jest napisany w oparciu o podstawę programową określoną w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół oraz uwzględnia wymogi określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania oraz dopuszczenia do użytku szkolnego podręczników.

SPIS TREŚCI

I. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU NAUCZANIA, <i>czyli którędy wiodą drogi przez „wyspy szczęśliwe”</i>	4
II. CELE OGÓLNE PROGRAMU, <i>czyli po co uczyć</i>	10
III. MATERIAŁ NAUCZANIA, <i>czyli co warto poznać</i>	12
IV. MATERIAŁ LEKTUROWY, <i>czyli co czytać</i>	21
V. CELE SZCZEGÓŁOWE, <i>czyli jakie stawiać wymagania</i>	25
VI. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW, <i>czyli jak uczyć ciekawie i efektywnie</i>	30
VII. SPRAWDZANIE I OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW, <i>czyli jak mierzyć efekty</i>	35

I. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU NAUCZANIA, czyli którądy wiodą drogi przez „wyspy szczęśliwe”

A ty mnie na wyspy szczęśliwe zawieź (...)
Pokaż mi wody ogromne i wody ciche,
rozmowy gwiazd na gałęziach pozwól mi słyszeć zielonych,
dużo motyli mi pokaż, serca motyli przybliż i przytul,
myśli spokojne ponad wodami pochyl miłością.

„Prośba o wyspy szczęśliwe” K.I. Gałczyński

Przygotować do funkcjonowania w świecie współczesnej kultury, nauczyć rozpoznawania wartości moralnych: dobra, piękna, prawdy, zachęcić do poznawania literatury i innych tekstów kultury, wprowadzić w tradycję kultury narodowej i europejskiej, wykształcić kompetencje komunikacyjne, pobudzić postawy kreatywne ucznia – oto tylko niektóre wyzwania, przed jakimi stoi nauczyciel języka polskiego. Program „Wyspy szczęśliwe” i skorelowane z nim podręczniki (do kształcenia literacko-kulturowego) i zeszyty ćwiczeń z wiadomościami – pod tym samym tytułem – usiłują sprostać zadaniom, jakie stawia przed polonistami współczesny świat.

„Wyspy szczęśliwe” to program przeznaczony dla nauczycieli języka polskiego na II etapie kształcenia. Zakładamy, że na kształcenie polonistyczne przeznaczono w klasie IV, V, i VI co najmniej po 5 godzin tygodniowo. Program uwzględnia cele i treści kształcenia zawarte w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów*¹, dotyczące przedmiotu język polski.

Dla większości współczesnych dzieci oczywistym, niejako naturalnym, staje się obraz rzeczywistości kreowany przez media, a najróżniejsze prawdy, pojawiające się w telewizji, internecie, radiu, grach komputerowych itd., okazują się aksjomatami. System uznawanych wartości okazuje się chwiejny (!) i niespójny. Taki stan rzeczy stawia przed współczesną szkołą zadanie ukazania prawdziwych wartości, kształcenia prawidłowych postaw i... niemoralizowania. Pragnąc sprostać oczekiwaniom, przedstawiamy Państwu program pt. „Wyspy szczęśliwe” (i podręczniki z nim zintegrowane), który wskazuje ważne, inspirujące do myślenia i atrakcyjne teksty kultury, kładzie nacisk na wychowanie i odpowiednie przygotowanie uczniów do krytycznego odbioru świata mediów. Zgodnie z podstawą programową: „Ważnym zadaniem szkoły podstawowej jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie infor-

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. (Dz.U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17)

macyjnym. Nauczyciele powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, na zajęciach z różnych przedmiotów”².

Nie odzegnujemy się od kultury masowej, ale traktujemy ją jako materiał do pracy i wstęp do kultury wysokiej. Kultura łatwa, powszechna, rozrywkowa niszczy dociekliwość poznawczą i uczy bierności, a jednym z najważniejszych celów programu „Wyspy szczęśliwe” jest kształcenie postawy aktywnej i umiejętności wybierania. Wartościowanie i selekcja informacji stały się wymogiem współczesności. Jestem człowiekiem, więc najpierw: oglądam, słucham, czytam, poznaję, potem: myślę, oceniam, wartościuję i w końcu: decyduję, wybieram.

Zakładamy, że ciekawość to pierwszy stopień do... poznawania i zdobywania świata. To właśnie ona popycha dzieci do badań i eksperymentów, do odkrywania prawd, poznawania siebie i innych ludzi. Program „Wyspy szczęśliwe” został skonstruowany z myślą o pobudzaniu aktywności poznawczej uczniów oraz inspirowaniu do ciekawych przygód z tekstami kultury i językiem ojczystym. Ciekawie to nie znaczy łatwo, ciekawie to nie znaczy szybko, ale ciekawie to atrakcyjnie, z chęcią, z poczuciem ważności tego, co się robi. Uczniowie pragną wyzwiań, nudzą ich zbyt łatwe zadania, męczą ogólnikowe polecenia, brak poczucia humoru... Naprzeciw tym potrzebom wychodzą różnorodne teksty, przemyślane ćwiczenia, atrakcyjne i dopracowane (często żartobliwe) polecenia, które można znaleźć w podręczniku.

Program pozostawia nauczycielowi dużą swobodę w doborze materiału literackiego i kulturowego oraz przewiduje dopasowywanie go do możliwości poznawczych i emocjonalnych uczniów. Zaproponowane teksty kultury są zróżnicowane pod względem stopnia trudności, co umożliwia omawianie wybranych tematów na różnych poziomach. Zakłada się indywidualizację nauczania – nie wszyscy uczniowie muszą czytać, oglądać, badać wszystkie teksty czy wykonywać wszystkie zadania, lecz działania są warunkowane możliwościami dzieci. Chodzi m.in. o to, aby szczególnie uzdolnieni, którzy pracują bardzo sprawnie, nie czekali na swoich rówieśników, tylko w zyskanym czasie zajęli się dodatkowym tekstem czy ćwiczeniem. Jednym z największych grzechów szkolnych jest bowiem marnowanie potencjału. Większość tekstów, poleceń w tradycyjnych podręcznikach adresuje się do przeciętnego ucznia. Słabsi otrzymują teksty, zadania za trudne, mocniejsi zbyt łatwe. Receptą winno być różnicowanie. Te same zagadnienia można oglądać, analizować na różnych poziomach. Wielość służy temu, by indywidualizować zarówno pracę na lekcji, jak i zadania domowe.

² Tamże, s. 206–207.

Wybierając utwory literackie lub inne teksty kultury, kierowaliśmy się następującymi zasadami:

- teksty bliskie dziecku, jego doświadczeniu, najczęściej takie, w które wpisano odbiorcę dziecięcego bądź młodzieżowego (wyjątek: klasyka literacka);
- różnorodność: utwory krótsze i dłuższe; łatwiejsze i trudniejsze; klasyka i literatura dziecięca, proza, poezja, krótkie utwory sceniczne;
- literatura polska częściej niż światowa;
- teksty literatury światowej tylko w dobrym tłumaczeniu;
- unikanie wierszy autorów obcych;
- wiele króciutkich tekstów (aforyzmów, przysłów, powiedzeń, cytatów, ciekawostek, reprodukcji, zdjęć itp.) jako obudowa do właściwych utworów przeznaczonych do omówienia;
- bogactwo tekstów kultury.

Program ma charakter koncentryczno-spiralny. Treści są skupione wokół pewnych zagadnień tematycznych, natomiast określone umiejętności (podobnie jak pojęcia) będą kształcone wielokrotnie przez cały II etap kształcenia. Pozwoli to uczniom dorosnąć do niektórych zagadnień, a nauczycielowi wracać do wybranych umiejętności (pojęć) w różnych kontekstach tematycznych i na różnych poziomach. Jeśli w klasie czwartej pojawi się jakiś **termin** (który rozumiemy jako nazwę o specjalnym, naukowym znaczeniu) i zostanie on wyjaśniony, to nie sądzimy naiwnie, że dziecko przyswoiło sobie **pojęcie** (ideę, treść nazwy) i trwale je zapamiętało. Potrzeba na to wielu kontekstów, użyć, przypomnień i doświadczeń, dlatego też w kolejnych klasach wciąż pojawiają się wprowadzane wcześniej terminy, a ich rozumienie staje się coraz bogatsze i głębsze; w dziecku rodzi się pojęcie.

Program zakłada, że **wychowanie językowe** realizuje się w szkole niejako dwutorowo, choć obydwa obszary (kształcenie literacko-kulturowe i kształcenie językowe) wzajemnie się dopełniają, warunkują i nie mogą bez siebie istnieć. Język jest zarówno narzędziem porozumiewania się, jak i tworzywem literatury oraz innych werbalnych tekstów kultury. Parafrazując myśl Ludwiga Wittgensteina, należy, rozszerzając granice uczniowskiego języka, rozszerzać granice jego myślenia. Z jednej więc strony kształcenie językowe traktujemy jako wyposażanie uczniów w narzędzia do lepszego porozumiewania się, z drugiej obserwacja zjawisk językowych i ich opisywanie (przy użyciu minimalnej terminologii) służyć ma świadomemu, refleksyjnemu wykorzystywaniu języka podczas tworzenia własnych tekstów. Uczeń znajduje się w roli odbiorcy, krytyka i twórcy. Pojawiające się w procesie kształcenia pojęcia mają uła-

twiać (nie utrudniać!) opisywanie obserwowanych zjawisk. Nie należy wymagać od ucznia posługiwania się definicjami, lecz ćwiczyć rozumienie wybranych terminów i czynne posługiwanie się nimi.

Kształcenie językowe rozumiemy jako:

- kształcenie umiejętności poprawnego posługiwania się językiem (a także innymi niewerbalnymi środkami komunikowania się);
- znajomość podstawowych kategorii gramatycznych służąca: poprawnemu posługiwaniu się językiem (a także słownikiem); mówieniu i czytaniu ze zrozumieniem; odbiorowi tekstów kultury;
- kształcenie umiejętności poprawnego pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym wypowiedzenia się w piśmie przy użyciu różnych form wypowiedzi;
- kształcenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji (m.in. słowników, encyklopedii, mediów).

Program przywraca odpowiednią rangę frazeologii i leksykologii lekceważonym w szkole. Bogactwo i zróżnicowanie języka ubarwia świat tekstów, nadaje im charakter i jędrność. Znajomość powiedzeń, zwrotów, wyrażeń pozwala lepiej rozumieć teksty kultury, sprawniej wyrażać własne myśli i umiejętnie różnicować wypowiedzi pod względem stylistycznym. W podręczniku, który jest pełną wykładnią założeń programu, pojawia się bardzo wiele gniazd tematycznych (np. szczęście, rodzina, dom, sen), stających się ośrodkami poważnych i zabawnych ćwiczeń słownikowo-frazeologicznych.

Kształcenie literacko-kulturowe porównujemy do odkrywania pewnych obszarów tematycznych, do wędrówki po nowych światach – nazwalibyśmy je *wyspami szczęśliwymi*, specyficznymi miejscami, które powstały pod wpływem wyobraźni. Każda wyspa to kolejny cykl zagadnień (dział podręcznika), w którym uczniowie poznają nowe teksty, pojęcia, frazeologię itp. oraz kształcą wybrane umiejętności.

Na każdym poziomie uczniowie poznają pięć kręgów tematycznych, wokół których skupiają się ich działania. Można je realizować po kolei, ale nie jest to konieczne. Każdy dział powinien kończyć się sprawdzeniem zdobytych umiejętności, przypomnieniem najważniejszych pojęć, tekstów, wyciąganiem wniosków. Takie podsumowanie nazywamy: *poszukiwaniem prawdziwych skarbów*, jako że *skarbmami* mają stać się dla dzieci poznane utwory, ważne myśli, twórcze prace.

W każdej klasie pojawia się także szósty dział „W rytmie pór roku” złożony z tekstów okolicznościowych, związanych ze świętami, zwyczajami i przyrodą. Elementy

tego działu winny pojawiać się na lekcjach języka polskiego okolicznościowo – w rytmie przyrody i kalendarza. Nauka w szkole nie powinna być oderwana od świata realnego: obyczajowości, tradycji, przyrody, świata naturalnego porządku, w którym jest: czas pracy (siewu, żniw, zbierania owoców itd.), święta (m.in. Bożego Narodzenia, Święta Niepodległości), zabaw (andrzejkowych wróżb, mikołajkowych podarunków itp.) i czas natury (choćby śniegu, błękitu nieba, złotych pól, szczytów gór).

I tak proponujemy następujące *wyspy szczęśliwe*:

W klasie IV:

Ja i inni, moja szkoła, klasa, przyjaźń, codzienność

Dom, rodzina, miłość, mała ojczyzna, ojczyzna

Baśń, fantastyka, dobro i zło, prawda, piękno

Sen, noc, marzenia, wyobrażenia, teatr, niezwykłość

Śmiech, zabawa, radość, telewizja

W klasie V:

Przygoda, odkrywanie

Praca, pasja, tworzenie, kreatywna moc słowa

Początek świata i człowieka, Biblia, mity (europejskie korzenie), legendy

Miłość, kobieta, mężczyzna, stworzenia duże i małe, bajki

Uroda świata, odpowiedzialność za siebie i świat, natura – środowisko przyrodnicze

W klasie VI

Podróż, człowiek w drodze, przekraczanie granic, szacunek dla inności

Różne światy, wędrówki w czasie i przestrzeni, (epika, ballada)

Bogactwo, skarby, praca nad sobą, sprawiedliwość, altruizm, współpraca

Patriotyzm, wolność, wartości narodowe, wielcy Polacy

Cywilizacja: zagrożenia, postęp, komputer, internet, reklama

Oprócz podstawowych umiejętności polonistycznych: odbioru wypowiedzi i wykorzystania zawartych w nich informacji (czytanie, słuchanie), analizy i interpretacji tekstów kultury oraz tworzenia wypowiedzi (mówienie, pisanie) uznaje się za szcze-

gólnie celowe rozwijanie: zdolności analitycznego i syntetycznego myślenia, dostrzegania związków przyczynowo-skutkowych i lepszego rozumienia świata, ludzi i siebie, a także umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi oraz samokształcenia, jako sposobu zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji.

Wychowanie jest nieodłączną częścią kształcenia humanistycznego, dlatego też w programie „Wyspy szczęśliwe” kładzie się szczególny nacisk na kształtowanie u uczniów postaw sprzyjających ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takich jak: **uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej**³. Ponadto należy w toku różnych działań lekcyjnych i pozalekcyjnych kształtować postawę obywatelską, a także postawę poszanowania zarówno tradycji i kultury własnego narodu, jak i innych kultur i tradycji.

³ Tamże, s. 207.

II. CELE OGÓLNE PROGRAMU,

czyli po co uczyć

Dla uświadomienia wagi przedmiotu język polski kluczowe wydają się słowa, że **„Jednym z najważniejszych zadań szkoły podstawowej jest kształcenie umiejętności posługiwania się językiem polskim, w tym dbałość o wzbogacanie zasobu słownictwa uczniów”**⁴. Polonista nie pozostaje w tak odpowiedzialnej roli odosobniony, ponieważ zgodnie z podstawą **„Wypełnianie tego zadania należy do obowiązków każdego nauczyciela”**.

Zgodnie z podstawą programową najważniejsze zadania, jakie stoją przed nauczycielami języka polskiego na II etapie edukacyjnym, to:

- 1) rozwijanie w uczniu ciekawości świata;
- 2) motywowanie ucznia do aktywnego poznawania rzeczywistości, uczenia się i komunikowania, w tym także do samokształcenia i samodzielnego docierania do informacji;
- 3) wyposażenie ucznia w intelektualne narzędzia, a więc w umiejętności poprawnego mówienia, słuchania, czytania, pisania, rozumowania, odbioru tekstów kultury w tym rozwijanie słownictwa z różnych kręgów tematycznych;
- 4) wprowadzanie ucznia w tradycję i sferę wartości narodowych oraz kształtowanie postawy otwartości wobec innych kultur;
- 5) przyjazne towarzyszenie uczniowi w budowaniu spójnej wizji świata i uporządkowanego systemu wartości;
- 6) wychowanie do aktywności i odpowiedzialności w życiu zbiorowym⁵.

Natomiast cele kształcenia stawiane przed polonistami na II etapie kształcenia zostały zgrupowane zgodnie z podstawą programową w trzech obszarach wymagań:

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji:
 - uważne słuchanie, czytanie głośne i ciche,
 - rozumienie znaczeń dosłownych i prostych znaczeń przenośnych,
 - uświadomienie wartości i wielofunkcyjności języka jako narzędzia komunikacji,

⁴ Tamże, s. 206. Podkreślenia i wyróżnienia autorów programu.

⁵ Tamże, s. 260.

- poszukiwanie i porządkowanie interesujących wiadomości,
 - poznawanie dzieł sztuki,
 - rozpoznawanie różnych tekstów kultury (także użytkowych) i ich odbiór przy pomocy odpowiednich sposobów.
2. Analiza i interpretacja tekstów kultury:
- poznawanie zróżnicowanych tekstów kultury,
 - rozpoznawanie konwencji gatunkowych i ich świadomy i refleksyjny odbiór,
 - uświadomienie istnienia w tekstach znaczeń ukrytych,
 - zainteresowanie różnymi dziedzinami kultury,
 - poznawanie specyfiki sposobów wypowiedzi artystycznej,
 - kształtowanie hierarchii wartości, wrażliwości i gustu estetycznego, a także poczucia własnej tożsamości i postawy patriotycznej.
3. Tworzenie wypowiedzi:
- wypowiadanie się w mowie i piśmie na tematy poruszane na zajęciach, związane z poznawanymi tekstami kultury i własnymi zainteresowaniami,
 - dbanie o poprawność wypowiedzi własnych i kształtowanie ich formy odpowiednio do celu wypowiedzi,
 - rozwijanie swojej wiedzy o języku⁶.

⁶ Tamże, s. 226.

III. MATERIAŁ NAUCZANIA,

czyli co warto poznać

Prezentując poniżej planowany materiał nauczania, pragniemy zwrócić uwagę, że **należy go dobierać do oczekiwanych osiągnięć, a nie odwrotnie**. Zadaniem nauczyciela jest wykształcenie określonych umiejętności, a nie „przerobienie określonej partii materiału”. Wiadomości, które nie wiążą się z umiejętnościami i pożądanymi postawami, są naszym zdaniem bezwartościowe.

Szczególnie istotne jest dążenie do zrozumienia, a nie pamięciowego opanowania przez uczniów podanych informacji. Właśnie zrozumienie i częste wykorzystywanie wiadomości w sytuacjach typowych daje gwarancję zapisania się w pamięci trwałej uczniów.

Materiał nauczania przedstawiamy w układzie tabelarycznym. Poziomom (klasom) przyporządkowujemy określone zagadnienia, jednak o kolejności ich wprowadzania decyduje nauczyciel, uwzględniając potencjał swoich uczniów. Należy tylko pamiętać, aby szóstoklasista poznał wymienione poniżej pojęcia na tyle, aby umożliwiły mu one wykazanie się wymienionymi w podstawie programowej umiejętnościami (m.in. na egzaminie zewnętrznym w klasie VI, zwanym sprawdzianem).

Większość terminów, zagadnień pojawi się w tabeli w klasie IV, V i VI. Powtórzenie to jest celowe i oznacza konieczność jego przypomnienia i pogłębienie rozumienia poprzez użycie w nowych, trudniejszych kontekstach. Pojawienie się terminu w klasie IV jest niejako propedeutyczne. Ma za zadanie oswoić ucznia z nowym słowem, wywołać właściwe skojarzenia. Dopiero w kolejnych klasach następuje jego głębsze zrozumienie i umocnienie.

Zakładamy wprowadzanie pojęć z zakresu nauki o języku od głoski, poprzez zagadnienia słowotwórcze i fleksyjne, do zdania. Taki układ sprzyja systematyzacji pojęć i umożliwia uczniowi rozumienie trudniejszych pojęć po opanowaniu łatwiejszych (np. najpierw kształci się umiejętność rozpoznawania czasownika, potem odróżniania formy osobowej i nieosobowej, następnie wyszukiwania czasownika w formie osobowej w zdaniu i dopiero ta umiejętność umożliwia rozróżnianie zdań pojedynczych i złożonych).

Wszelkie zagadnienia teoretyczne należy wprowadzać podczas obserwacji pewnych zjawisk teoretycznoliterackich czy językowych. Dopiero wynikająca z ukazywanych przykładów potrzeba nazywania, systematyzowania, analizowania i uogólniania upoważnia nauczyciela do operowania określonymi pojęciami (nie odwrotnie).

Nauczyciel powinien pamiętać o konieczności powtarzania zagadnień i wzmacnianiu rozumienia terminów w ciągu całego etapu kształcenia. Oczywiście jest, że przykładowo: redagowanie opowiadania w klasie IV nie zwalnia nauczyciela z obowiązku przypomnienia tej formy w klasie V i VI oraz dalszego doskonalenia umiejętności redakcyjnych i utrwalania właściwych nawyków. Zmieniają się przykłady, konteksty, poziom ćwiczeń, ponieważ należy uwzględnić większe możliwości rozwojowe, ale punktem wyjścia pozostanie ta sama forma wypowiedzi. Nie wolno zapominać o stałej konieczności wzmacniania procesów zapamiętywania nie tylko na każdej lekcji, na zajęciach powtórzeniowych, ale także w całym cyklu kształcenia.

W tabeli poniżej przedstawiamy planowany materiał nauczania z podziałem na poszczególne klasy. Proponujemy zagadnienia zarówno takie, jakie zostały określone w podstawie programowej (traktuje się je jako wymagania konieczne i wyróżnia pogrubioną czcionką), a także takie, które są rozwinięciem podstawy. Przystwojenie przez uczniów dodatkowych wiadomości i zdobycie umiejętności ich wykorzystania umożliwi efektywniejsze nauczanie na II etapie edukacyjnym i jego kontynuację w gimnazjum. Nasza propozycja wynika zarówno z tradycji nauczania języka ojczystego, jak i ze znajomości podstawy programowej do III etapu edukacyjnego, w którym pojawia się tak dużo nowych wymagań, że potrzebnym wydaje się nam przygotowanie solidniejszych podstaw w szkole podstawowej. Dotyczy to szczególnie treści związanych ze świadomością językową. Wiele zagadnień językowych z III etapu kształcenia, np. rozpoznawanie form trybów, stron czasownika, odróżnianie czasowników dokonanych i niedokonanych, tradycyjnie pojawiało się dotychczas w szkole podstawowej. Proponujemy, żeby wprowadzić je na II etapie kształcenia, sądzimy że nie przekraczają one możliwości rozwojowych uczniów szkoły podstawowej, a zwiększą ich świadomość języka.

Tym niemniej proponujemy wnikliwe przeanalizowanie dodatkowych wymagań i dopasowanie ich do konkretnych uczniów. Nauczyciel najlepiej zna klasę, którą uczy, więc tworząc plan wynikowy, powinien zdecydować, na ile rozwinąć wymagania konieczne.

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
■ Komunikacja		
różne sposoby porozumiewania się	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i>	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i>
oficjalna i nieoficjalna sytuacja komunikacyjna	znaki umowne	emotikony
gestykulacja, mimika, mowa ciała	etykieta rozmowy	netykieta
	dyskusja	argument, ocena, komentarz

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
kultura rozmowy bezpośredniej, telefonicznej zwrot grzecznościowy nadawca, odbiorca akt mowy: pytanie, prośba, życzenia, rada, groźba		
■ Tekstologia (lingwistyka tekstu)		
poezja, proza, dramat	<i>jak w klasie IV</i>	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> cechy epiki, liryki, dramatu tekst informacyjny, literacki, reklamowy
rozmowa, dialog baśń (przesłanie) przysłowie wiersz życzenia, gratulacje zawiadomienie ogłoszenie instrukcja (przepis)	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> mit legenda bajka (morał)	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> opowiadanie fraszka komiks ballada przypowieść powieść gatunki i odmiany powieściowe: powieść podróżnicza, przygodowa, historyczna, kryminalna, obyczajowa, fantastyczna, fantastycznonaukowa
postać mówiąca (podmiot liryczny) obraz poetycki bohater, autor, narrator , narracja, czytelnik, słuchacz wydarzenia	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> sytuacja liryczna narracja w 1. i 3. osobie	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> fabuła, akcja, wątek charakterystyka pośrednia i bezpośrednia dedykacja

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
fikcja prawdopodobna i fantastyczna (realizm, fantastyka) świat przedstawiony tytuł, akapit, rozdział wers, strofa, refren, rym, rytm wstęp, zakończenie tekst główny i poboczny epitet, porównanie, przenośnia (uosobienie, ożywienie), wyraz dźwiękonaśladowczy, ironia		cytat wiersz rymowany i biały
język potoczny, język literatury	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> język ogólnopolski, język regionu	
■ Formy wypowiedzi		
opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze) opis przedmiotu, krajobrazu, obrazu pamiętnik, dziennik zaproszenie ogłoszenie przepis życzenia list dialog plan ramowy wizytówka	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> opis postaci, miejsca e-mail sprawozdanie instrukcja notatka z lektury telegram zawiadomienie plan szczegółowy	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> list oficjalny sprawozdanie notatka wywiad opinia o książce, spektaklu, audycji itp. pogłębiony opis postaci opis przeżyć wewnętrznych streszczenie druki pocztowe podanie

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
■ Słownictwo i leksykologia		
wyraz wyraz wieloznaczny podstawowe i przerośne znaczenie wyrazu wyraz nacechowany ekspresywnie synonim	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> homonim, antonim wyraz potoczny	<i>jak w klasach poprzednich</i>
słownik ortograficzny, języka polskiego	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> słownik wyrazów bliskoznacznych , słownik wyrazów obcych, słownik frazeologiczny	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> słownik poprawnej polszczyzny encyklopedia
■ Frazeologia		
związek frazeologiczny stały (związany z życiem codziennym – np. częściami ciała, czynnościami życiowymi, zjawiskami, emocjami) przysłowie, powiedzenie	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> mitologizmy, biblizmy	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> związek frazeologiczny stały wywodzący się z literatury
■ Odbiór tekstów kultury		
terminy związane z przekazami ikonocznymi: widowiskiem teatralnym (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty) dzieło telewizyjne (scenariusz, reżyseria, gra aktorska); program informacyjny, rozrywkowy	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> audycja radiowa	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> dzieło filmowe (scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska); warstwa dźwiękowa, obrazy prasa, internet

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
■ Ortografia		
estetyka pisma alfabet, litera katalog alfabetyczny	<i>jak w klasie IV</i>	<i>jak w klasach poprzednich</i>
różnice między zapisem a wymową pisownia zakończeń: -źć, -ść	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> pisownia czasowników typu <i>wziąć, zacząć</i> pisownia cząstek: <i>bym, byś,</i> <i>by</i>	<i>jak w klasach poprzednich,</i> <i>ponadto:</i> pisownia zakończeń <i>-ski,</i> <i>-cki, -dzki; -stwo, -ctwo,</i> <i>-dztwo, -śba, -źba</i> pisownia przedrostków np. <i>roz-, bez-, wz-, wez-, ws-, wes-</i>
pisownia <i>ó:u</i> pisownia <i>h:ch</i> pisownia <i>rz:ż</i>	<i>jak w klasie IV</i>	<i>jak w klasach poprzednich</i>
wielkie i małe litery w nazwach własnych i pospolicznych (w imionach, nazwiskach, przezwiskach, nazwach części świata, krajów i ich mieszkańców, miast, wsi, ulic, zwyczajów i świąt, oraz w tytułach utworów literackich)	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> wielkie i małe litery w tytułach czasopism	<i>jak w klasach poprzednich</i>
pisownia <i>nie</i> z rzeczownikami, czasownikami, przymiotnikami, liczebnikami i przysłówkami w stopniu równym	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> pisownia <i>nie</i> z przymiotnikami i przysłówkami w stopniu wyższym i najwyższym, z zaimkami	<i>jak w klasach poprzednich</i>
	wyrazy z <i>en, em, on, om, ę i q</i>	<i>jak w klasie V</i>
pisownia liczebników przymiotniki złożone przenoszenie wyrazów	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> wyrażenia przyimkowe	<i>jak w klasach poprzednich</i>

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
skrótory związane z korespondencją	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> skrótowce	<i>jak w klasach poprzednich</i>
■ Interpunkcja		
znaki interpunkcyjne: kropka, znak zapytania, wykrzyknik, przecinek, wielokropek, cudzysłów, średnik, myślnik	<i>jak w klasie IV</i>	<i>jak w klasach poprzednich</i>
kropka, znak zapytania, cudzysłów, dwukropek, nawias, znak wykrzyknika	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> kropka jako oznaczenie końca skrótu	<i>jak w klasach poprzednich</i>
przecinek w zdaniu pojedynczym przecinek w zdaniu złożonym	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> przecinek we wtrąceniach	<i>jak w klasach poprzednich</i>
znaki interpunkcyjne przy zapisywaniu dat	<i>jak w klasie IV</i>	<i>jak w klasach poprzednich</i>
■ Fonetyka		
głoska a litera spółgłoska, samogłoska sylaba	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> akcent wyrazowy i zdaniowy, intonacja, pauza narządy mowy i ich funkcja typy głosek: miękka – – twarda, ustna – nosowa, dźwięczna – bezdźwięczna	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> grupy spółgłoskowe (uproszczenia)
■ Słowotwórstwo		
rodzina wyrazów, wyraz pokrewny	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i>	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i>
zdrobnienie, spieszczenie, zgrubienie	wyraz podstawowy, pochodny, formant (przyrostek, przedrostek), podstawa słowotwórcza parafraza słowotwórcza	skrótowiec

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
■ Fleksja		
czasownik – aspekt, osoby, liczby, czasy, rodzaje ; bezokolicznik	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> czasownik – tryby	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> czasownik – strony; formy nieosobowe czasownika (-no, -to), osobliwości w odmianie
rzeczownik – własny i pospolity, osobowy – nieosobowy, żywotny – nieżywotny, rodzaj, odmiana przez przypadki i liczby	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> rzeczownik – temat i końcówka, oboczności	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> rzeczownik – osobliwości w odmianie
przymiotnik – odmiana przez przypadki, liczby i rodzaje	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> przymiotnik – stopniowanie	<i>jak w klasach poprzednich</i>
liczebnik – główny, porządkowy	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> liczebnik – odmiana przez przypadki i rodzaje, liczebnik zbiorowy	<i>jak w klasach poprzednich</i>
	zaimek – rzeczowny, przymiotny, liczebnny, przysłówny	<i>jak w klasie V, ponadto:</i> zaimek – osobowy, wskazujący, dzierżawczy, pytający
przysłówek	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> przysłówek – stopniowanie	<i>jak w klasach poprzednich</i>
przyimek – prosty i złożony	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> spójnik	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> partykuła wykrzyknik
■ Składnia		
związki wyrazów w zdaniu (związek główny i poboczny, wyraz określający i określany)	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> określenia: przydawka, okolicznik, dopełnienie	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> orzeczenie imienne

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
podmiot, orzeczenie wypowiedzenie, zdanie, równoważnik wypowiedzenie oznajmujące, pytające, rozkazujące, wykrzyknikowe zdanie pojedyncze (rozwiąznięte i nierozwiąznięte) zdanie złożone	zdanie pojedyncze – wykres zdanie złożone – zdanie główne i składowe, zdanie podrzędne i współrzędne, wykres	podmiot gramatyczny, domyślny, logiczny typy zdań współrzędnych, wykres mowa zależna i niezależna

IV. MATERIAŁ LEKTUROWY,

czyli co czytać

KLASA IV

- wybór baśni polskich i obcych,

polska i obca klasyka dziecięca i młodzieżowa: fragmenty powieści, m.in.: M. Krüger, M. Musierowicz, E. Niziurskiego, H. Ożogowskiej, L. Carrola, T. Jansson, C.S. Lewisa, R. Dahla, wybrane kołysanki (np. E. Szelburg-Zarembina *Idzie niebo ciemną nocą*), wiersze lub fragmenty prozy: ks. J. Twardowskiego, A. Kamieńskiej,

polska klasyka literacka: A. Mickiewicz: *Przyjaciele*, wybrany fragment *Pana Tadeusza*; I. Krasicki: *Przyjaciele*, J. Słowacki: *W pamiętniku Zofii Bobrówny*, J. Wybicki: *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech* (współcześnie: *Mazurek Dąbrowskiego*), A. Fredro: *Paweł i Gawęł*, J.I. Kraszewski: *Kwiat paproci* (fragmenty),

- program wskazuje jako obowiązkową lekturę co najmniej czterech dłuższych tekstów poznawanych w całości, wybranych przez nauczyciela wspólnie z uczniami z poniższego zestawu:
 - Jan Brzechwa *Akademia Pana Kleksa*,
 - Carlo Collodi *Pinokio*,
 - Roald Dahl *Charlie i fabryka czekolady*,
 - Antonina Domańska *Historia żółtej cizemki*,
 - Clive Staples Lewis *Lew, Czarownica i stara szafa*,
 - Joanna Olech *Dynastia Miziołków*,
 - Joanna Onichimowska – wybrana powieść (np. *Duch starej kamienicy, Daleki rejs*),
 - René Goscinny, Jean-Jacques Sempé *Mikołajek* (wybór opowiadań z dowolnego tomu),
- inne teksty kultury (do wyboru nauczyciela, przynajmniej jeden z każdego typu w ciągu całego cyklu kształcenia):
 - widowisko teatralne z repertuaru dziecięcego,

- film (aktorski, np. adaptacje powieści: *Tajemniczy ogród*, *Akademia Pana Kleksa*, *Lew*, *Czarownica i stara szafa* lub animowany, np. *Shrek*),
- słuchowisko radiowe,
- program telewizyjny,
- piosenka, baśń muzyczna,
- wystawa muzealna,
- obraz, rysunek, fotografia, plakat,
- komiks,
- wybrany tekst z czasopisma dziecięcego.

KLASA V

- wybrane mity greckie (np. Demeter i Kora, Syzyf, Dedal i Ikar, Prometeusz, Odys, Herakles), opowieści biblijne (np. o powstaniu świata, o stworzeniu człowieka), legendy o powstaniu państwa polskiego i legendy różnych regionów Polski, wybór kolęd,

polska i obca klasyka dziecięca i młodzieżowa: fragmenty powieści, m.in. M. Musierowicz, E. Niziurskiego, H. Ożogowskiej, L. Carrolla, T. Jansson, C.S. Lewisa, R. Dahla, wiersze lub fragmenty prozy: ks. J. Twardowskiego, wiersze: np. A. Kamieńskiej, T. Kubiaka *Bazyliczek i Barbarka*,

polska klasyka literacka: A. Mickiewicz: *Lis i kozieł*, wybrany fragment *Pana Tadeusza*; I. Krasicki: *Wilczki, Czapla, ryby i rak*, L. Staff: *Odys*,

- program wskazuje jako obowiązkową lekturę co najmniej czterech dłuższych tekstów poznawanych w całości wybranych przez nauczyciela wspólnie z uczniami z poniższego zestawu⁷:
 - Frances Hodgson Burnett *Tajemniczy ogród*,
 - Kornel Makuszyński *Szatan z siódmej klasy*,
 - Ferenc Molnár *Chłopcy z Placu Broni*,
 - Lucy Maud Montgomery *Ania z Zielonego Wzgórza*,
 - Edmund Niziurski – wybrana powieść (np. *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa, Sposób na Alcybiadesa*),

⁷ Uwaga! Można wrócić do nieomówionych w klasie czwartej propozycji lekturowych.

- Henryk Sienkiewicz *W pustyni i w puszczy*,
- Alfred Szklarski – wybrana powieść (np. *Tomek w krainie kangurów*),
- Mark Twain *Przygody Tomka Sawyera*,
- inne teksty kultury (do wyboru nauczyciela, przynajmniej jeden z każdego typu w ciągu całego cyklu kształcenia):
 - przedstawienie teatralne,
 - film (aktorski, np. adaptacje powieści: *Szaleństwa panny Ewy*, *Chłopcy z Placu Broni*, *W pustyni i w puszczy*),
 - słuchowisko radiowe,
 - program telewizyjny,
 - piosenka, baśń muzyczna,
 - wystawa muzealna,
 - obraz, rysunek, fotografia, plakat,
 - komiks,
 - wybrany tekst z czasopisma dziecięcego.

KLASA VI

- wybrane przypowieści biblijne (np. o synu marnotrawnym), *Hymn o miłości*,
- polska i obca klasyka dziecięca i młodzieżowa: fragmenty powieści m.in.: H. Sienkiewicza, B. Prusa, M. Musierowicz, E. Niziurskiego, H. Ożogowskiej, J.R.R. Tolkiena, R. Dahla,
- polska klasyka literacka: T. Lenartowicz: *Kalina*, A. Mickiewicz: *Pani Twardowska*, *Świtezianka*, *Powrót taty*, *Trzech Budrysów*, *Śmierć pułkownika*, wybrany fragment *Pana Tadeusza*; J. Słowacki: *Sowiński w okopach Woli*, T. Różewicz: *Koncert życzeń*, *Przepaść*, *List do ludożerców*, Cz. Miłosz: *Przypowieść o maku*, *Ojciec objaśnia*, W. Szymborska: *Radość pisania*, J. Kochanowski: *Na zdrowie*,
- wybór pieśni patriotycznych,
- program wskazuje jako obowiązkową lekturę co najmniej czterech dłuższych tekstów poznawanych w całości, wybranych przez nauczyciela wspólnie z uczniami z poniższego zestawu⁸:

⁸ Uwaga! Można wrócić do nieomówionych w klasie czwartej i piątej propozycji lekturowych.

- Irena Jurgielewiczowa *Ten obcy*,
- Stanisław Lem *Bajki robotów*,
- Astrid Lindgren *Bracia Lwie Serce*,
- Aleksander Minkowski *Dolina Światła*,
- Dorota Terakowska *Władca Lewawu*,
- John Ronald Reuel Tolkien *Hobbit, czyli tam i z powrotem*,
- Juliusz Verne *W 80 dni dookoła świata*,
- Moony Witcher *Dziewczynka z szóstego księżyca*,
- inne teksty kultury (do wyboru nauczyciela, przynajmniej jeden z każdego typu w ciągu całego cyklu kształcenia):
 - przedstawienie teatralne,
 - film (np. adaptacje powieści: *Szatan z siódmej klasy*, *Opowieść wigilijna*, *Bracia Lwie Serce*),
 - słuchowisko radiowe,
 - program telewizyjny,
 - piosenka, baśń muzyczna,
 - wystawa muzealna,
 - obraz, rysunek, fotografia, plakat,
 - komiks,
 - wybrany tekst z czasopisma dziecięcego.

V. CELE SZCZEGÓŁOWE, czyli jakie stawiać wymagania

Zakładamy, że każdy nauczyciel znający swoich uczniów (ich możliwości, warunki środowiskowe, zasoby szkoły itd.) potrafi stworzyć własne dwupoziomowe **wymagania edukacyjne**, niezbędne do planowania wynikowego. Pomoc stanowić będą zarówno podane niżej cele szczegółowe, jak i przykładowe plany wynikowe z dwupoziomowymi wymaganiami programowymi dostępne na stronie wydawnictwa (www.wiking.com.pl).

To nauczyciel jest najlepiej przygotowany do określenia, które z wymagań edukacyjnych jest podstawowe (łatwe do opanowania, niezbędne w dalszym procesie kształcenia, szczególnie ważne, użyteczne), a które ponadpodstawowe (trudniejsze, niekonieczne w dalszym procesie kształcenia, mniej ważne, mniej użyteczne).

Poniżej przedstawiamy niezhierarchizowane (jednorodne) przewidywane osiągnięcia uczniów na II etapie edukacyjnym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe⁹

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.		
1.1. Czytanie i słuchanie. Uczeń:		
sprawnie czyta teksty głośno i cicho		
określa temat i główną myśl tekstu		
identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi (autora, narratora – konkretnego i abstrakcyjnego, czytelnika, słuchacza)		
identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki, reklamowy		
rozpoznaje formy gatunkowe (zaproszenie, życzenia i gratulacje, zawiadomienie i ogłoszenie, instrukcję, w tym przepis)		
odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych		
wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte)		
rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi		
wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz)		
dostrzega relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie, akapity)		

⁹ Wymagania zgodne z nową podstawą programową wyróżniono pogrubioną czcionką.

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
1.2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Uczeń korzysta z informacji zawartych:		
w słowniku ortograficznym i w słowniku języka polskiego	w słowniku wyrazów bliskoznacznych , w słowniku wyrazów obcych, w słowniku frazeologicznym	w encyklopedii i w słowniku poprawnej polszczyzny
1.3. Świadomość językowa. Uczeń:		
rozpoznaje podstawowe funkcje składniowe wyrazów użytych w wypowiedziach związki wyrazów w zdaniu podmiot, orzeczenie	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> określenia: przydawka, okolicznik, dopełnienie	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> orzeczenie imienne podmiot gramatyczny, domyślny, logiczny
rozpoznaje w tekście: wypowiedzenie, zdanie, równoważnik zdania zdanie pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte zdanie złożone wypowiedzenie oznajmujące, pytające, rozkazujące, wykrzyknikowe i rozumie ich funkcje	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> ilustruje budowę zdania za pomocą wykresu: zdanie pojedyncze zdanie złożone – zdanie główne i składowe, zdanie podrzędne i współrzędne	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> typy zdań współrzędnych, wykres
rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy (czasownik, rzeczownik, przymiotnik, liczebnik, przysłówki, przyimek) i wskazuje różnice między nimi rozpoznaje w tekście wybrane formy gramatyczne – rozumie ich funkcje w wypowiedzi: czasownik – aspekt, osoby, liczby, czasy, rodzaje gramatyczne ; bezokolicznik	<i>jak w klasie IV, ponadto:</i> rozpoznaje w wypowiedziach zaimek, spójnik i wskazuje różnice między nimi rozpoznaje w tekście wybrane formy gramatyczne – rozumie ich funkcje w wypowiedzi: czasownik – tryby rzeczownik – temat i końcówka, oboczności	<i>jak w klasach poprzednich, ponadto:</i> rozpoznaje w wypowiedziach partykułę, wykrzyknik rozpoznaje w tekście wybrane formy gramatyczne – rozumie ich funkcje w wypowiedzi: czasownik – strony; formy nieosobowe czasownika, osobliwości w odmianie rzeczownik – osobliwości w odmianie

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
rzeczownik – własny i pospolity, rodzaj gramatyczny, odmiana przez przypadki i liczby przymiotnik – przypadki, liczby i rodzaje liczebnik – główny, porządkowy przysłówek przyimek – prosty i złożony	przymiotnik – stopniowanie liczebnik – przypadki i rodzaje, liczebnik zbiorowy przysłówek – stopniowanie	
rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikowania się (gest, wyraz twarzy, mimika, postawa ciała)		
2. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.		
2.1. Wstępne rozpoznanie. Uczeń:		
nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. wrażenia, emocje)		
konfrontuje sytuację bohaterów z własnymi doświadczeniami		
wyraża swój stosunek do postaci		
2.2. Analiza. Uczeń:		
dostrzega swoistość artystyczną dzieła		
odróżnia fikcję artystyczną od rzeczywistości		
odróżnia realizm od fantastyki		
rozpoznaje w tekście literackim: porównanie, przenośnię (w tym ożywienie i uosobienie), epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy i objaśnia ich rolę		
rozpoznaje: wers, zwrotkę (strofę), rym, rytm, refren		
		odróżnia wiersz rymowany i nierymowany (biały)
wyodrębnia elementy składające się na widowisko teatralne (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty)		
		wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego (scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska)

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
		wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego), potrafi nazwać ich tworzywo (ruchome obrazy, warstwa dźwiękowa)
omawia akcję, wyodrębnia wątki i wydarzenia		
charakteryzuje i ocenia bohaterów		
identyfikuje: opowiadanie, baśń, wiersz, przysłowie		
	identyfikuje: legendę, mit, bajkę, fraszkę	
		identyfikuje: komiks, powieść
2.3. Interpretacja. Uczeń:		
odbiera teksty kultury na poziomie dosłownym i przenośnym		
samodzielnie formułuje przesłanie baśni		
objaśnia morał bajki		
2.4. Wartości i wartościowanie. Uczeń odczytuje wartości pozytywne i ich przeciwieństwa wpisane w teksty kultury (np. przyjaźń – wrogość, miłość – nienawiść, prawda – kłamstwo, wierność – zdrada).		
3. Tworzenie wypowiedzi.		
3.1. Mówienie i pisanie. Uczeń:		
tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach, związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury		
dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu		
formułuje pytania do tekstu		
świadomie posługuje się różnymi formami językowymi oraz (w wypowiedzi ustnej) mimiką, gestykulacją, postawą ciała		
pisze:		
opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze)		
pamiętnik i dziennik (pisane z perspektywy bohatera literackiego lub własnej)		
		list oficjalny
	proste sprawozdanie (np. z wycieczki, z wydarzeń sportowych)	

Klasa IV	Klasa V	Klasa VI
opis postaci		
opis przedmiotu		
opis krajobrazu		
ogłoszenie		
zaproszenie		
		prostą notatkę
stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity)		
sporządza plan odtwórczy wypowiedzi (ramowy i szczegółowy)		
uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat, prezentuje własne zdanie i uzasadnia je		
czytając głośno, wyraziście, przekazuje intencję tekstu, właściwie akcentuje wyrazy, wprowadza pauzę, stosuje odpowiednią intonację		
recytuje teksty poetyckie oraz fragmenty prozy, podejmując próbę ich głosowej interpretacji		
3.2. Świadomość językowa. Uczeń:		
rozdziela i poprawnie zapisuje zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące		
przekształca zdania złożone w pojedyncze i odwrotnie, a także zdania w równoważniki zdań i odwrotnie – odpowiednio do przyjętego celu		
stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych		
		poprawnie stopniuje przymiotniki i przysłówki i używa ich we właściwych kontekstach
pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o:		
a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych		
b) różnicach w wymowie i pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych		
c) zapisie „nie” z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami		
d) sposobach pisania nazw własnych i nazw pospolitych		
poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, cudzysłowu, dwukropka, nawiasu, znaku wykrzyknika		
operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (np.: dom, rodzina, szkoła i nauka, środowisko przyrodnicze i społeczne)		

VI. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW, czyli jak uczyć ciekawie i efektywnie

Aby uzmysłwić, co to znaczy uczyć ciekawie i efektywnie, warto przypomnieć słowa Williama Jamesa: „Nauczając, musisz wypracować u swego ucznia takie wewnętrzne zainteresowanie tym, czego masz zamiar go nauczyć, że każdy inny przedmiot uwagi zostaje przepędzony z jego myśli; następnie przedstaw mu temat tak sugestywnie i frapująco, by zapamiętał go aż do śmierci; na koniec wzbudź w nim zżerającą go ciekawość i pragnienie poznania następnych elementów wiedzy związanych z tym tematem”¹⁰. Wzbudzanie motywacji wewnętrznej to najskuteczniejszy środek do osiągnięcia celów dydaktycznych, oczywiście jest to również sposób najtrudniejszy. Starajmy się jednak jak najczęściej motywować uczniów bez odwoływania się do systemu nagród i kar. Inspirujmy do aktywności, uczmy samodzielności (także w stawianiu sobie celów), dajmy wiarę we własne możliwości, dumę z sukcesów i kształćmy umiejętność autorefleksji.

„Tworzenie sytuacji metodycznych wykorzystujących pasję poznawczą dzieci, ich chęć zabawy i gotowość do współpracy”, a także „organizowanie procesu dydaktyczno-wychowawczego w taki sposób, by stał się on dla uczniów przygodą prowadzącą do samopoznania, zachętą do nieustannego poznawania świata i porządkowania jego obrazu”¹¹ to warunki skuteczności nauczania. Ciekawie i pomysłowo przygotowane lekcje są najlepszym sposobem na zachęcenie uczniów do pracy i aktywnej postawy. To uczeń powinien się podczas lekcji napracować: mówić, czytać, słuchać, pisać i... myśleć, wyciągać wnioski. Apatia, znudzenie, niechęć nie sprzyjają uczeniu.

Nie ma jednego „złotego środka”, uniwersalnej metody, techniki, której zastosowanie przyniesie odpowiedni efekt. Każda metoda nadużywana, stosowana zbyt często przestaje być dla uczniów ciekawa. Tylko wielość i zróżnicowanie metod służy skuteczności nauczania. Znajomość i wykorzystywanie różnych metod aktywnego nauczania należy do podstawowych kompetencji nauczyciela. Aby lekcja stała się atrakcyjna, nie trzeba uciekać się do efektownych, ale czasochłonnych metod aktywnego uczenia (drzewka decyzyjnego, konferencji prasowej, dramy, projektu, grup eksperckich¹²),

¹⁰ Ch. Galloway, *Psychologia uczenia się i nauczania*, tom II, Warszawa 1988, s. 13.

¹¹ Rozporządzenie..., dz. cyt., s. 260.

¹² Przegląd interesujących metod aktywnego ucznia znajdują Państwo w: D. Biernacka, *Od słowa do działania*, Warszawa 2001; E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000; M. Taraszkiewicz, *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, Warszawa 1998 oraz S. Bortnowski, *Jak uczyć poezji?*, Warszawa 1998.

choć i one koniecznie od czasu do czasu powinny zagościć w klasach, ale potrzebne są małe chwytaki, sztuczki nawet¹³, które uatrakcyjniają codzienną pracę.

Działania motywujące to:

- słowna zachęta, docenianie wysiłków, uśmiech;
- uwagi krytyczne wypowiedziane z sympatią i szacunkiem (w końcu każdy ma prawo się mylić, a uczniowie szczególnie);
- wskazywanie błędów w pracach, ale nie piętnowanie ich autorów;
- częste wzajemne oglądanie prac pisemnych, wystawy rysunków, kolaży, map myśli itp.;
- dbanie o bezpieczeństwo (także psychiczne) uczniów – dziecko nie może bać się szyderstw, kpín ze strony rówieśników;
- rywalizacja tak, ale z samym sobą, porównywanie swoich własnych wyników;
- rywalizacja między uczniami – tyle wygranych, ile bardzo dobrych wyników – cel: bezbłędne, świetne wykonanie zadania, a nie pokonanie innych;
- wzajemna pomoc koleżeńska (ot, choćby wymienić się w ławce na moment zeszytami i sprawdzić poprawność zapisu (tematu, notatki) – zgodność z właściwym zapisem na tablicy, w książce, ewentualnie wskazanie błędu, powtórna zamiana zeszytami, korekta);
- nieustanne pobudzanie ciekawości – opowiadanie (czytanie) anegdotek, wykorzystywanie ciekawostek z podręczników „Wyspy szczęśliwe”, dotyczących pisarzy, utworów, faktów, podawanie fragmentów informacji i zadanie wyszukania wyjaśnienia, źródła itp.;
- odnoszenie nauki do rzeczywistości dziecięcej;
- wskazywanie życiowej przydatności nauki;
- mobilizowanie do poszukiwań w różnych źródłach informacji: słownikach, internecie, encyklopediach, u rodziców, dziadków, specjalistów;
- zabawy mnemotechniczne (wszelkie sztuczki ułatwiające zapamiętywanie, kojarzenie poznawanych pojęć, obrazy graficzne reguł, kaligrama ortograficzne, uatrakcyjnianie (np. Jak utworzyć poprawnie formę wołacza (żeby nie mylił się z mianownikiem)? Wystarczy utworzyć formę: „o, ty wstrętny ...”);

¹³ Zob. S. Bortnowski, *Kłopoty z klasyfikacją metod nauczania*, w: *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, pod red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 56, 79–80.

- wykorzystywanie różnorodnych pomocy dydaktycznych: nagrań muzycznych, interpretacji tekstów, prezentacji multimedialnych, filmów, albumów, kart pracy, plansz, prac dziecięcych, oprócz typowych pomocy: podręcznika, zeszytu ćwiczeń, zeszytu do języka polskiego, własnych uczniowskich teczek portfolio;
- mobilizowanie uczniów do gromadzenia własnych prac, organizowanie lekcji, w których uczniowie będą przyglądać się swoim pracom dawnym, nowym; wyszukiwać najlepsze (skarby!);
- konstruowanie zadań, poleceń w taki sposób, aby pobudzać do działania uczniów.

Oto kilka przykładów zadań (pochodzących z podręcznika „Wyspy szczęśliwe”) mobilizujących do pracy, poszukiwań, wnikliwego czytania i obserwacji:

- Odszukaj w tekście podane wyrazy z trudnością ortograficzną i odgadnij, jakie litery zostały zastąpione znakami: ☹ ☺ ☘ ☙ ☚ ☛ ☜

dy☹☺rny powt☘☙ zacz☛łem m☛d☙e dr☺gi ☹art☺je widz☘

p☙ełkn☛łem si☘gn☛ł wr☘☙☙ć pomno☙ć ok☺lary ☹ebro rami☘

- Co nosicie w tornistrach? Zajrzyjcie do swoich teczek i wspólnie stwórzcie alfabetyczny spis rzeczy, które przynosicie do szkoły.
- Podane zdania przepisz do zeszytu, wstawiając w wykropkowane miejsca różne formy słowa „przyjaciel”.

Umiej być, znajdziesz (*Ignacy Krasicki*)

..... naszych są naszymi (*przysłowie*)

Dla nowego nie opuszczaj starego. (*przysłowie*)

Szczęście rodzi, nieszczęście doświadcza ich wierności. (*Seneka*)

Chcąc poznać, trzeba z nim beczkę soli zjeść. (*przysłowie*)

- Czy znasz nazwy palców? Narysuj kontur swojej dłoni w zeszycie i podpisz wszystkie palce (wskazujący, środkowy, serdeczny, mały i kciuk).
- Napisz tekst, w którym Ty jako Leszek przeprosisz Mieszka za swoje zachowanie. Przekonaj go, że warto Ci wybaczyć i jeszcze raz zaufać. (*Przyjaciele* A. Mickiewicza)
- Nazwij uczucia, które towarzyszą podanym doznaniom fizycznym.

Ścisnęło się gardło –

Łzy stanęły w oczach –

Zagryzła wargę –

- W diagramie ukryło się w pionie i w poziomie dziewięć pojęć, które powinieneś znać, wyszukaj je i wyjaśnij. Niezrozumiałe terminy znajdź w słowniczku na końcu podręcznika.

Z	N	A	S	Z	B	T	E
R	M	S	T	R	O	F	A
I	N	Y	M	L	H	I	W
A	U	T	O	R	A	R	E
N	A	R	R	A	T	O	R
I	T	Y	A	E	E	N	S
R	A	M	Ł	C	R	I	K
I	E	B	A	J	K	A	?

Z pozostałych w diagramie liter czytanych poziomo powstanie pytanie, na które powinieneś już odpowiedzieć twierdząco.

- Sprawdź, co znajduje się na stronie internetowej: <http://www.polska.pl>. Powiedz kolegom, dlaczego warto tę stronę zobaczyć.
- Oto szczegółowy plan wydarzeń baśni „Szewczyk Dratewka”, w którym złośliwa czarownica pozmieniała punkty tak, że w każdym jest pomyłka. Znajdź wszystkie błędy i przepisz poprawiony plan do zeszytu.

1. Wędrownka krawczyka Dratewki.

- pomoc udzielona termitom,
- ratunek dla os,
- zastrzelenie kaczek.

2. Słowa zachęty ludzi stojących przed zamkiem.

3. Ryzykowna decyzja panny.

4. Zadania wyznaczone przez czarnoksiężnika.

- przebranie kilograma maku z piaskiem,
- odnalezienie złotego zegarka,
- odgadnięcie rebusu.

5. Przemiana ptaszyska.

6. Nieszczęście młodej pary.

a) Przeczytaj podane hasła ze słownika języka polskiego, w których zdefiniowano kilka postaci fantastycznych.

troll *m I, DB.* -a; *lm M.* -e, *D.* -i «w wierzeniach ludów skandynawskich: olbrzym lub karzeł zamieszkujący najczęściej górskie pieczary, zwykle nieprzychylny ludziom»

gnom *m IV, DB,* -a, *Ms.* ~mie; *lm M.* -y «według dawnych wierzeń ludowych: duch podziemia, uosobienie żywiołowych sił ziemi, uważany za opiekuna kopalni, kamieniołomów itp.; karzeł»

kobold *m IV, DB. -a, Ms. ~Idzie; Im M. -y, mit. germ.* «opiekuńczy duch domowy wyobrażany w postaci karzelka, przebywający najczęściej w pobliżu paleniska lub pod belkowaniem domu»

b) Przygotuj kilka podobnych objaśnień znaczeń do „Słownika istot fantastycznych”, w których opiszesz: rusałkę, syrenę, wielkoluda, krasnoluda, wodnika, płanetnika. Możesz skorzystać ze słownika języka polskiego.

c) Jakie informacje o każdym rzeczowniku zawarte są w słowniku języka polskiego?

Najczęstszymi formami pracy, które królują w szkole, są: **praca zbiorowa i jednostkowa**. Nauczyciel rozmawia z całą klasą i proponuje jednakowe zadania dla wszystkich uczniów. Ma to pewne zalety: możliwość szybkiego wytłumaczenia zagadnienia, łatwiejsza kontrola przebiegu działań, wygoda w sprawdzaniu poprawności, ale inne formy pracy bywają często efektywniejsze, dlatego warto sięgać także po nie.

Postulujemy znacznie częstsze wykorzystywanie **pracy w parach**: osoba A opowiada coś osobie B, potem na odwrót, pary przygotowują wywiad: jedna osoba pyta, druga odpowiada; rysują – jedna osoba tłumaczy drugiej, jak dojść do pewnego miejsca, osoba słuchająca ma za zadanie narysować opisaną trasę itp. Każda para może wykonywać inne zadania, co motywuje do intensywnej pracy i podzielenia się z innymi efektami swoich działań.

Praca w parach zdecydowanie powinna poprzedzać pracę w grupach. Uczniowie najpierw powinni nauczyć się współpracować w parze. W IV klasie rodzi to mniej konfliktów, jest bardziej efektywne.

Próby **pracy w grupach** należy podejmować często, pamiętając, aby zaczynać od zadań nieskomplikowanych, łatwych – uczniowie szybciej przeanalizują możliwości, wynegocjują rozwiązanie, dojdą do kompromisu. Przy okazji pracy zespołowej kształci się wiele ważnych umiejętności, nie należy się więc zrażać początkowymi trudnościami, lecz cierpliwie kontynuować naukę współpracy. Dobrze jest zaczynać pracę grupową od samodzielnie wykonanego zadania, tak, żeby uczniowie rozpoczęli wspólne działanie od obejrzenia indywidualnych pomysłów.

Zaobserwowaliśmy, że przygotowanie indywidualnych zadań dla każdego ucznia (bądź pary) ogromnie motywuje dzieci do pracy. W ten sposób można np. przeanalizować wybrane cytaty, wersy, zwrotki wiersza (każdy ma inny fragment do wytłumaczenia), metafory; wchodzić w role i opisywać wybraną postać widzianą oczyma różnych bohaterów literackich; wyszukiwać wybrane wyrazy w słownikach tego samego typu bądź w różnych – identyczne słowa; czytać inne utwory, obserwować inne zjawiska językowe. **Praca indywidualna** otwiera przed nauczycielem mnóstwo możliwości działań, które mogą być dostosowywane do zainteresowań każdego ucznia i jego możliwości.

VII. SPRAWDZANIE I OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW, czyli jak mierzyć efekty

Sprawdzanie osiągnięć uczniów jest integralną częścią procesu nauczania i służy jego doskonaleniu. Oceniamy po to, by wiedzieć, jakie umiejętności (określone na danym poziomie) uczniowie już opanowali, jakie uzyskali osiągnięcia, co należy kształcić, na co poświęcić więcej czasu, do czego koniecznie wrócić. Uczeń jest oceniany i ocenia siebie po to, by poznać swoje mocne strony, obserwował swoje postępy, wyznaczał sobie cele. Zarówno nauczyciel, jak i uczeń zyskują dzięki systematycznemu, rzetelnemu i sprawiedliwemu ocenianiu.

W wewnątrzszkolnym systemie oceniania (tzw. WSO) powinno być jasno określone, według jakiego systemu (opisowego, punktowego, stopni szkolnych) odbywa się ocenianie śródroczne.

Podkreślamy, że „ocena szkolna jest informacją o wyniku kształcenia z komentarzem”¹⁴. Sposób podania tej informacji i jej interpretacja ma kluczowe znaczenie dla dalszego procesu nauczania – może dawać jasny obraz osiągnięć lub być suchą informacją: 1, 2, 3; może zawierać konkretne zindywidualizowane wskazówki lub ogólnikowe stwierdzenia pozbawione treści; może motywować uczniów do dalszej pracy lub zniechęcać. Każda ocena winna być jawna, zrozumiała i motywująca.

Polonista diagnozuje różnorodne osiągnięcia uczniów. Sposoby, którymi może się posługiwać, to:

- wypowiedzanie się na forum klasy: opowiadanie, opisywanie, zabieranie głosu na temat, recytacja, technika głośnego czytania z odpowiednim tempem, modulacją głosu – mówienie;
- pytania do tekstu słuchanego, polecenia ustne – słuchanie;
- redagowanie krótkich i długich tekstów (tzw. wypracowania), dyktanda, prowadzenie notatek (rzetelność, estetyka zapisu, przejrzystość, pomysłowość) – pisanie;
- pytania sprawdzające rozumienie i znajomość czytanych samodzielnie tekstów (także lektur), przekład intersemiotyczny (prace pozawerbalne, w których nie ocenia się możliwości plastycznych czy muzycznych, ale odczytywanie sensów tekstu – tu np. ilustracje, kolaże, komiksy, dobranie odpowiedniej muzyki, piosenka) – czytanie;

¹⁴ B. Niemierko, *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999, s. 240.

- sprawdzanie stopnia rozumienia tekstów kultury (także pozawerbalnych), opis, ocena wybranych tekstów kultury (z uwzględnieniem odrębności tworzywa) – odbiór tekstów kultury.

Ponadto polonista (podobnie jak każdy nauczyciel) kontroluje i ocenia: aktywność, zaangażowanie ucznia, jego systematyczność w odrabianiu zadań domowych, umiejętność współpracy. Każde z tych działań najczęściej wiąże się z wystawianiem oceny szkolnej – wyrażonej stopniem, liczbą punktów czy opisem.

Nauczyciele języka polskiego stawiają zazwyczaj wiele ocen i dość dobrze rozpoznają poszczególne osiągnięcia uczniów, dlatego warto, naszym zdaniem, pod koniec każdego semestru nazwać wspólnie z uczniami oceniane umiejętności i określić stopień ich opanowania. Taki opis osiągnięć należy przekazać rodzicom. Można wykorzystała w tym celu podaną kartę oceny (Załącznik 1, str. 38).

Częstym problemem nauczycieli jest wystawienie oceny semestralnej bądź końcoworocznej, która ma za zadanie odzwierciedlać wiele zróżnicowanych zmiennych. Chcielibyśmy ułatwić to zadanie, wykorzystując systematyczny pomiar dydaktyczny. Proponujemy, aby narzędziem diagnozującym stopień opanowania umiejętności: czytania, pisania i odbioru tekstów kultury oraz ułatwiającym wystawianie ocen końcowych, stały się **sprawdziany całościowe** (zaplanowane już na początku roku szkolnego!), które odbywałyby się 2–3 razy w semestrze, najlepiej na zakończeniu kolejnego działu proponowanego przez podręcznik do kształcenia literacko-kulturowego. Sprawdziany takie powinny oczywiście poprzedzać co najmniej jedna lekcja powtórzeniowa, pomocą mogą służyć umieszczone po każdym rozdziale podręcznika podsumowania¹⁵.

Sprawdzanie osiągnięć powinno się odbywać według jasnych i stałych zasad oraz procedur. Należy:

1. Jasno określić wymagania, co będzie przedmiotem oceny – określone umiejętności i zakres materiału (zarówno literacko-kulturowego, jak i językowego).
2. Poinformować o tym uczniów (odpowiednio wcześniej).
3. Przygotować zróżnicowane zadania (krótka, rozszerzona odpowiedź, zadania z lukami, krótkie i długie zadania otwarte, zadania zamknięte) z poziomu podstawowego i ponadpodstawowego, które najlepiej sprawdzą stopień opanowania określonych umiejętności. Uwaga! Układanie sprawdzianu to sztuka wyboru – nie da się sprawdzić wszystkiego.

¹⁵ Propozycje całościowych sprawdzianów znajdują się na stronie internetowej: www.wiking.com.pl

4. Przeprowadzić sprawdzian.
5. Omówić go wspólnie z uczniami, wskazując osiągnięcia i motywując do dalszej pracy nad słabymi stronami.
6. Wyciągnąć wnioski do dalszej pracy, w razie potrzeby zweryfikować swój plan wynikowy¹⁶.

Oceniając efekty nauczania, nie powinno się zapominać o uczniach mających specjalne potrzeby edukacyjne, którzy powinni mieć odpowiednio dostosowywane wymagania i zasady oceniania.

Pisząc o sprawdzaniu osiągnięć uczniów, nie sposób nie wspomnieć o samoocenie uczniów. Człowiek dojrzały sam wartościuje efekty swych działań i sam wytycza sobie cele życiowe. Podobnie uczniowie powinni mieć w szkole okazję refleksyjnego przyglądania się efektom swojej pracy i planowania poprawy. Przyjmując współodpowiedzialność za efekty uczenia, staną się partnerami nauczyciela i sprzymierzeńcami.

¹⁶ Zainteresowanym problematyką oceniania polecamy książkę B. Niemierki, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002.

KARTA OCENY

Załącznik 1

UMIĘTNOŚCI		Poziom ponadpodstawowy			Poziom podstawowy		Uczeń nie opanował umiejętności
		Uczeń opanował umiejętność w stopniu					
		celującym	bardzo dobrym	dobrym	dostatecznym	dopuszczającym	
mówienie	wypowiadanie się na forum klasy						
	recytacja						
	głośne czytanie						
słuchanie	rozumienie słuchanego tekstu						
	rozumienie poleceń						
pisanie	krótsze formy wypowiedzi	w szkole					
		w domu					
	dłuższe formy wypowiedzi	w szkole					
		w domu					
	ortografia (dyktanda, ćwiczenia)						
notatki (zeszyt)							
czytanie	rozumienie tekstów						
	znajomość i rozumienie lektur						
	prace pozawerbalne						
odbiór tekstów kultury	znajomość i rozumienie tekstów kultury						
KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE							
całościowe sprawdziany							
INNE DZIAŁANIA*							
aktywność i zaangażowanie		bardzo duża	duża	wystarczająca	niewielka	spordyczna	brak
współpraca		wyjątkowo efektywna	efektywna	wystarczająca	zadawalająca	zazwyczaj zadawalająca	niezadawalająca
zadania domowe		zawsze	brak 1 raz	brak 2-3 razy	brak 4-5 razy	brak 6-7 razy	ponad 7 razy
zadania dodatkowe		>4	4	3	2	1	brak
działalność dodatkowa		zajęcia:					
		konkursy:					
		inne:					

* właściwie zaznaczyć

Z programem „Wyspy szczęśliwe” zintegrowano podręczniki do kształcenia literacko-kulturowego i zeszyty ćwiczeń z wiadomościami dla klasy IV, V i VI pod tym samym tytułem. Ponadto do każdej klasy napisano książkę dla nauczyciela, w której znajdują się propozycje działań oraz scenariusze lekcji. Na stronie internetowej wydawnictwa: www.wiking.com.pl można znaleźć przykładowe plany wynikowe, rozkłady materiałów, sprawdziany i kartkówki. Już wkrótce zostanie uruchomiona platforma z innymi materiałami ułatwiającymi pracę z „Wyspami szczęśliwymi”: nagraniami audiowizualnymi, ćwiczeniami dla uczniów, konkursami itp.

*Życzymy Państwu prawdziwej satysfakcji w pracy z uczniami, wielu wartościowych lekcji, owocnych spotkań z tekstami. Oby realizacja programu „Wyspy szczęśliwe” stała się przyjemnością, a praca z naszymi podręcznikami źródłem inspiracji. Chcieliśmy pomóc Państwu w uczeniu i odkryciu prawdziwych **wysp szczęśliwych**. I... oby się nam to udało!*

Grażyna i Jacek Kuleszowie

Autorzy programu

Grażyna Kulesza – metodyk nauczania języka polskiego w Kolegium Nauczycielskim im. G. Piramowicza we Wrocławiu, nauczycielka języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 1 we Wrocławiu, edukator Nowej Szkoły, egzaminator – sprawdzian po szkole podstawowej, autorka publikowanych scenariuszy lekcji (język polski, godzina wychowawcza), współautorka publikacji metodycznej „W drodze po złote runo... indywidualne programy nauczania w szkole podstawowej”.

Jacek Kulesza – nauczyciel języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 1 we Wrocławiu, pracował także w gimnazjum i liceum prywatnym, uczestnik prac komisji konkursu polonistycznego, z Dolnego Ślązaka Gimnazjalisty, egzaminator maturalny, autor publikowanych scenariuszy lekcji (j. polski, godzina wychowawcza), współautor publikacji metodycznej „W drodze po złote runo... indywidualne programy nauczania w szkole podstawowej”.

